

ภาคผนวก ค

บทสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ความคิดเห็นเกี่ยวกับปรากฏการณ์จตุคามรามเทพ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย

ในประเด็นนี้ พระเทพปัญญากวี ได้ให้ทรงสนะไว้ว่า จตุคามรามเทพคือ เทพรักษา พระธาตุซึ่งถือว่าเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า เป็นผู้รักษาพระพุทธศาสนา ดังนั้นถ้านับถือจตุคามรามเทพก็ต้องศรัทธาในพระบรมธาตุเจดีย์ ระลึกพระรัตนตรัยเป็นหลัก ไม่ใช่ไปนับถือจตุคามรามเทพเป็นหลัก หรือทำให้อยู่เหนือพระรัตนตรัย

พระเทพวิสุทธิกวี มีความเห็นว่า เป็นเรื่องปรกติจึงไม่ควรที่จะไปตื่นตื่นหรือดีใจเสียใจ หรือไปยึดติดกับจตุคามรามเทพ อย่างท่านเองเมื่อมีคนถวายมาท่านก็รับไว้แล้วแจกต่อสำหรับจตุคามรามเทพท่านมองว่า ในพระพุทธศาสนานั้นพระพุทธเจ้าตรัสเรื่องเทพไว้ค่อนข้างมาก แม้พระพุทธเจ้าเองก่อนที่จะมาเป็นพระพุทธเจ้า ก็เรียกว่า เป็นเทพมาก่อน คือสันดุสิตเทพบุตร และเมื่อศึกษาไปลึก ๆ แล้วผู้ที่จะไปเป็นเทพก็มีทั้งผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาและผู้ที่ไม่นับถือพระพุทธศาสนา แม้ในอดีตพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อน ๆ ก็ตรัสเรื่องเทพไว้เช่นกัน นอกจากนั้นในพระพุทธศาสนาเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งการออกบวช หรือการตรัสรู้ และการปรินิพพาน ของพระพุทธเจ้าล้วนแต่มีเรื่องเทวดาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยทั้งสิ้น

เรื่องจตุคามรามเทพก็นับเป็นเรื่องของเทพประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นเกิดขึ้นในศรีลังกา ไม่ใช่ในสังคมไทย ในประเด็นนี้ท่านได้อธิบายว่า เนื่องจากต้นกำเนิดจตุคามรามเทพนั้นมาจากวัดพระมหาธาตุ นครศรีธรรมราช ซึ่งพระบรมธาตุเจดีย์นั้นเป็นศิลปะของศรีลังกา จึงอาจจะเป็นไปได้ว่าพระเถระชาวศรีลังกาออกแบบในสมัยนั้น และมีจตุคามรามเทพมาเฝ้าบ้านใดพระธาตุซึ่งเปรียบเสมือนการเฝ้าพระพุทธเจ้า โดยมีคติเหมือนกรุงเทพนครหรือทางภาคเหนือ ที่มียักษ์มาเฝ้า เช่นยักษ์วัดแจ้ง ยักษ์วัดโพธิ์ สุดท้ายท่านสรุปว่า เรื่องเทพนั้นเป็นเรื่องที่มีอยู่จริงและจตุคามรามเทพเป็นเทพสัมมาทิฐิที่มาปกป้องคุ้มครองเรียกว่าเทพอารักษ์ ซึ่งเรื่องเทพนี้เป็นส่วนที่ไม่ใช่แก่นของศาสนา เป็นเพียงส่วนเปลือกที่หุ้มห่อพระศาสนาไว้ เรื่องจตุคามรามเทพที่ฮือฮาช่วงที่ผ่านมา เพราะคนไปกินเปลือกศาสนา ซึ่งอาจถือว่าเป็นเรื่องธรรมดาเพราะการจะเข้าถึงแก่นแท้พระพุทธศาสนา นั้นเป็นการยากหากว่าไม่มีบุญบารมีที่ได้สั่งสมมาอย่างบริบูรณ์

พระราชบัญญัติรังสี มีความเห็นว่า จตุคามรามเทพนั้น มีผลต่อความรู้สึกนึกคิด หรือตอบสนองต่อนิสัยของคนไทย 2 ประเภทคือ

1. ประเภทที่หนึ่งคือพวกที่อยู่กับความเชื่อ
2. ประเภทที่สองคือพวกที่อยู่กับความจริง

โดยพวกที่อยู่กับความเชื่อนั้น เมื่อมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ เมื่อได้ยินได้ฟังครั้งแรก ก็เริ่มเชื่อ เมื่อได้ยินได้ฟังครั้งที่สองจะเชื่อโดยสนิทใจว่าเป็นความจริง ซึ่งคนประเภทนี้มีอยู่ในสังคมไทยมากจนกลายเป็นว่า สังคมไทยนั้นเป็นสังคมแห่งความเชื่อ ไม่ได้เป็นสังคมแห่งความจริง หรือปัญญา ดังนั้นจตุคามรามเทพจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ตอบสนองเรื่องการค้าเป็นหลัก และคนพวกนี้ จะไปเป็นลูกค้าของความเชื่อคือผู้สร้างจตุคามรามเทพ ส่วนอีกพวกที่มีการศึกษามากขึ้น แต่จิตใจยังคงอ่อนแอ ซึ่งคนพวกนี้ก็จะยอมรับหรือเชื่อถือจตุคามรามเทพ ส่วนคนที่เขามีใจหนักแน่น ต้องการความจริง ปรากฏการณ์จตุคามรามเทพ จะไม่ส่งผลกระทบต่อคนเหล่านี้ ดังนั้นจตุคามรามเทพ หรือพระเครื่องอะไรต่าง ๆ จึงมีลักษณะที่เหมือนกันคือส่งผลต่อความรู้สึกนึกคิดของคน แต่เมื่อถึงระดับหนึ่งเมื่อการค้าอ้อมตัวจตุคามรามเทพก็จะอ่อนตัวลง

พระครูปลัดสุวัฒนวิริคุณ มีความเห็นว่า กระแสจตุคามรามเทพที่เกิดขึ้นนี้ก็ไม่ต่างจากกระแสของเทพทั้งหลายที่เคยเกิดขึ้นมาแล้ว ไม่ต่างจากการไปไหว้ศาลเจ้า ปู่ตา เจ้าพ่อเจ้าแม่ทั้งหลาย และสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยมาช้านานแล้ว เป็นสิ่งที่มาคู่กับชีวิตและจิตใจของคนไทยเหมือนกับพุทธศาสนา เช่นชาวอีสานที่ก่อนลงนาต้องมีการไหว้ผีนา ซึ่งเป็นสิ่งที่เขาเชื่อ แต่ในเวลาปกติเขาก็เข้าวัดทำบุญ ส่วนคนที่อาจจะมีความยึดมั่นอยู่แล้วจะไม่เชื่อในสิ่งเหล่านี้ ดังนั้นเราต้องยอมรับว่า สิ่งเหล่านี้ดำรงอยู่ในประเพณีวัฒนธรรมของสังคมไทยมาแต่ดั้งเดิม ส่วนพระพุทธรูปนั้นมาทีหลัง ซึ่งถือว่าเป็นการมาต่อ ยอด มาเป็นยอด โดยมีความเชื่อดั้งเดิมเหล่านั้นเป็นฐานที่รองรับเหมือนกับกิ่งก้านสาขาของต้นไม้ รากไม้ที่มาก่อนแก่นไม้ คำว่า ผี คือเทพ เทวดาในพระพุทธรูป ดังนั้นเราจึงปฏิเสธสิ่งที่มีอยู่จริงเหล่านี้ไม่ได้ ถ้าเราปฏิเสธสิ่งที่เป็นกระพี้เป็นจิตวิญญาณแบบนี้ จึงเหมือนกับว่า เรากำลังปฏิเสธใบไม้เปลือกไม้ รากไม่ว่า ไม่มีความสำคัญ

พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วราจารย์ มีความเห็นว่า พระพุทธรูปนั้นเป็นศาสนา อเทวนิยมซึ่งไปด้วยกันไม่ได้กับศาสนาที่เป็นเทวนิยม เพราะมีความขัดแย้งกันอย่างสิ้นเชิง เช่น พระพุทธรูปสอนให้เชื่อการกระทำของตัวเอง เป็นการเชื่อจากภายในออกไปสู่ภายนอก ส่วนศาสนาเทวนิยมกลับดึงสิ่งภายนอกเข้ามาภายในตัวเองเช่น เชื่อ เทพ เทวดาทั้งหลายทั้งปวง ดังนั้นปรากฏการณ์จตุคามรามเทพจึงส่งผลกระทบต่อพระพุทธรูปแน่นอน

พระมหาศรี ดิถีโณ มีความเห็นว่า ปรากฏการณ์ จตุคามรามเทพที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเรื่องของความเชื่อ เชื่อโดยที่มีความหวังว่า จตุคามรามเทพจะทำให้สำเร็จผล จะดลบันดาลให้ตาม

คำโฆษณาชวนเชื่อซึ่งเป็นเรื่องของการตลาด และท่านมองความเชื่อแบบนี้ว่า เป็นความเชื่อเพียงชั่วคราวช่วยยามซึ่งทำให้จิตศรัทธามเทพนั้นเป็นกระแสที่แรงกว่าเครื่องรางของขลังอย่างอื่น แต่สุดท้ายก็จะกลายเป็นแบบขึ้นแรงและลงเร็วดังนั้นจิตศรัทธามเทพจึงเป็นเพียงกระแสสังคม และเป็นกระแสความเชื่อที่เป็นเพียงความหวังอย่างลม ๆ แล้ง ๆ

รองศาสตราจารย์ ดร.วัชระ งามจิตจรเจริญ ได้แสดงทรรศนะไว้ว่า เรื่องปรากฏการณ์จิตศรัทธามเทพนี้ถือเป็นเรื่องธรรมดาของเมืองไทย เพราะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอิทธิปาฏิหาริย์ หรือเรื่องศรัทธาความเชื่อนี้มีอยู่ในสังคมไทยมานานแล้ว จิตศรัทธามเทพก็เป็นหนึ่งในนั้น เพียงแต่ปรากฏการณ์จิตศรัทธามเทพนี้ค่อนข้างจะรุนแรงกว้างขวาง จึงทำให้มีผลกระทบต่อสังคมค่อนข้างสูง และคนไทยส่วนมากมักจะฝากชีวิตเอาไว้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้ เพราะฉะนั้นจึงมีข่าวที่คนฮือฮาแตกตื่น หรือนิยมที่จะไปกราบไหว้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่เรื่อย ๆ นอกจากนั้นจิตศรัทธามเทพยังเกี่ยวข้องกับพุทธพาณิชย์สูง จึงทำให้มีทั้งแง่บวกและลบ ในแง่บวกนั้นทำให้ประชาชนเหมือนกับว่าได้ที่พึ่งทางใจ เพราะว่าในปัจจุบันนั้นมีปัญหาชีวิตมีมากมายซึ่งการศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้เขามีกำลังใจที่จะต่อสู้ต่อไป นอกจากนั้นปรากฏการณ์จิตศรัทธามเทพยังทำให้พุทธศาสนากลับมาอยู่ในความตระหนักของชาวพุทธมากขึ้น เพราะว่าชาวพุทธส่วนใหญ่ไม่ค่อยคิดถึงศาสนา หรือคิดถึงแต่เพียงส่วนน้อยเช่นอาจทำบุญใส่บาตรเท่านั้นซึ่งถือว่าห่างไกลจากพระพุทธรูปศาสนา มาก ส่วนในแง่ลบอาจเป็นการทำให้คนติดกับกระที่ หรือออกนอกกลุ่มนอกทางจากพระพุทธรูปศาสนา มากขึ้น เพราะจิตศรัทธามเทพนั้นไม่ใช่ที่พึ่งที่แท้จริงและวิธีที่คนไทยเข้ามาเกี่ยวข้องกับจิตศรัทธามเทพนั้น บางอย่างยังเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้อง และ ไม่ว่าจะจิตศรัทธามเทพจะหมายถึงอะไร ท่านก็เป็นสัญลักษณ์ของความดีงามทางพุทธศาสนา ดังนั้นวิธีที่จะเข้าไปหาท่านนั้นต้องทำให้ถูกต้องตามหลักพระพุทธรูปศาสนา

รองศาสตราจารย์ ดร.ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวินวัฒน์ มองว่า ความเชื่อในจิตศรัทธามเทพนั้นเป็นความเชื่อเรื่องของเทวดาท้องถิ่น ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปศาสนาเลย เป็นวิญญูณนิยม (Animism) ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทยหรือชาวเอเชียอาคเนย์ ซึ่งเชื่อหลัก ๆ อยู่ 2 เรื่องคือเรื่องของผี สางและเรื่องเทวดา เพราะฉะนั้นจิตศรัทธามเทพเข้าข่ายเป็นความเชื่อของคนไทยเรื่องเทวดา

ดร.จตุพร วรรณกสิณานนท์ มีความเห็นว่าปรากฏการณ์จิตศรัทธามเทพนั้น มันเป็นกระแสของศรัทธา มุ่งเน้นเอาศรัทธาเป็นใหญ่ แต่เป็นศรัทธาในแง่ลบ เป็นศรัทธาที่เต็มไปด้วยโมหะไม่ประกอบด้วยปัญญา เป็นข่าวลือ เป็นการกระตุ้นสร้างกระแส เหมือนกระแสเรื่องชีวิตจิตสมุนไพโร ไป้เขียน เป็นมงคลตื่นข่าว เชื่อว่ามันเป็นมงคลที่ตื่นข่าวทั่ว ๆ ไป แต่ถ้าเป็นไปถึงระดับหนึ่ง มันก็จะลง นี้คือภาวะโดยรวม

2. ความคิดเห็นเกี่ยวกับการสร้างจตุคามรามเทพของพระสงฆ์

ในประเด็นเกี่ยวกับการเข้าไปจัดสร้างจตุคามรามเทพของพระสงฆ์ ทั้งที่เป็นเจ้าพิธีเอง หรือว่าเข้าไปร่วมในการสร้างเช่น การทำพิธีพุทธภิเษก เทวภิเษก พระเทพวิสุทธิกวี ได้แสดงทรรศนะไว้ว่า น่าจะมีเหตุปัจจัยดังนี้ ประการแรกเพราะว่าได้รับนิมนต์ ประการที่สองเพื่อเป็นการรักษาศรัทธาของผู้ที่มีความเคารพนับถือในตน ประการที่สามคือลากสักการะ ซึ่งในประการที่สามนี้ ท่านมองว่าเป็นเรื่องที่น่าเสียดายเพราะพระเหมือนถูกปิดปากพูดอะไรไม่ได้ เพียงแต่ไปนั่งสวดอย่างเดียว นอกจากนั้นยังก่อให้เกิดความเสียหายต่อพระสงฆ์หากว่าเป็นไปในลักษณะนี้นานเข้า และโดยเฉพาะถ้ามีพระเถระผู้ใหญ่ไปเป็นสักขีพยานไปเป็นประธาน ยิ่งทำให้คนที่สร้างจตุคามรามเทพอ้างได้ว่า มีพระเถระรูปนี้มาประกอบพิธีให้ตั้งนั้นในส่วนของพระสงฆ์จึงควรมีความสำรวม มีสติ ไม่ใช่ไปตื่นตามกระแส

ในส่วนของพระวินัยนั้นการสร้างจตุคามรามเทพอาจให้ผิดเพียงสิกขาบทเล็กน้อยเท่านั้น ซึ่งจัดเป็นความต่างพร้อยของศีลเท่านั้นเพราะประการแรก พระสงฆ์เหล่านั้นไม่ได้หมดความศรัทธาในพระรัตนตรัย และไม่ได้ไปลักขโมย ไม่ได้ทำมุสาวาทอย่างไร แต่ถึงกระนั้นการสร้างจตุคามรามเทพของพระสงฆ์ก็ถือว่า เป็นการทำให้พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนามันย่นย่อไป คือทำให้ความศรัทธาในพระพุทธศาสนามันเอียงไป ขาดความเพียรในการประกอบศาสนกิจ ขาดสติหรือสติไม่มั่นคง ไม่มีสมาธิ สุดท้ายจึงนำไปสู่การขาดปัญญาความรู้ที่ถูกต้อง ซึ่งทำให้พระสงฆ์เหล่านั้นไม่สามารถเข้าถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาได้ เป็นเพียงติดอยู่กับเปลือกกับกระพี้ของพระศาสนาเท่านั้น

พระราชบัญญัติอารังสี มีความคิดเห็นในประเด็นนี้ว่า เมื่อมองโดยหลักการพระพุทธศาสนาแล้วถือว่า พระสงฆ์นั้นมีความเบี่ยงเบน คือเบี่ยงเบนออกจากแนวทางพระพุทธศาสนา ออกจากแนวทางของสงฆ์ เพราะแนวทางของสงฆ์ไม่ใช่การมาแสวงหารายได้แบบนี้และโดยเฉพาะจตุคามรามเทพนั้นจัดว่าเป็นพุทธพาณิชย์ ฉะนั้นการที่พระสงฆ์ไปสร้างจตุคามรามเทพ จึงไม่สอดคล้องกับสิกขาบทของพระสงฆ์ ไม่สอดคล้องกับอาชีวะของพระสงฆ์ ซึ่งอาจเป็นผลเสียในระยะยาวเพราะจะเป็นที่ยอมรับกันว่า ทำอย่างนี้เป็นเรื่องที่ถูกต้อง เพราะหลักการพระพุทธศาสนานั้นให้ความสำคัญในเรื่องวัตถุน้อยเห็นได้จากสมัยพุทธกาล เริ่มต้นพระพุทธเจ้าทรงอยู่ในป่าแต่ถ้ามีใครมาถวายปัจจัยต่าง ๆ หรือสร้างเสนาสนะให้ซึ่งล้วนแต่เป็นความศรัทธาของเขา พระสงฆ์ไม่มีหน้าที่ที่ต้องทำอย่างนี้ แต่ถ้ามองโดยสภาพสังคมแล้วจะเห็นว่า พระสงฆ์ต้องมีการบริหารจัดการ วัด เมื่อหน่วยงานต่าง ๆ ที่ดูแลคณะสงฆ์ไม่มิงบประมาณให้ หรือให้แต่ก็ไม่เพียงพอกับการบริหาร

จัดการต่าง ๆ ยิ่งเมื่อแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งทางคณะสงฆ์ แต่ไม่มีงบประมาณให้ จึงทำให้พระสงฆ์บางรูปท่านไม่สามารถทำงานได้ เพราะการบริหารจัดการต่าง ๆ เช่นค่าน้ำ ค่าไฟ การศึกษาล้วนต้องใช้เงินทั้งนั้น ดังนั้นเมื่อท่านมองว่า การสร้างจตุคามรามเทพจะทำให้มีงบประมาณมาใช้จ่ายในการบริหารจัดการสิ่งต่าง ๆ ภายในวัดท่านจึงจำเป็นต้องทำ แม้ว่าจะเป็นการเบียดเบียนจากหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งในประเด็นนี้นับว่า เป็นเรื่องที่น่าเห็นใจ

พระครูปลัดสุวัฒนธีรคุณ ได้ให้ทรรศนะในประเด็นนี้ว่า ส่วนหนึ่งอาจมาจากผลประโยชน์ แต่ไม่ใช่ทั้งหมด เพราะอีกส่วนหนึ่งนั้นมาจากความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับชาวบ้าน โดยท่านเปรียบเทียบให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับชาวบ้าน หรือวัดกับบ้านในสมัยก่อน ซึ่งวัดกับบ้านนั้นมีความสัมพันธ์กันมาก เมื่อเกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นภายในวัดหรือจะทำให้วัดเสื่อมเสียบ้านจะรวมตัวกันปกป้องวัด หรือการมีสายสัมพันธ์ต่อกันในฐานะเป็นอาจารย์ เป็นลูกศิษย์ และในบางครั้งอาจารย์อาจจะมาช่วยในสิ่งที่ชาวบ้านแก้ไขไม่ได้ เสร็จแล้วลูกศิษย์อาจจะถวายภัตตาหาร ซึ่งการถวายภัตตาหารนั้นเราจะมองว่า เป็นอามิสหรือเปล่า หรือจะมองว่า พระรูปนี้มาแสวงหาผลประโยชน์ ประจบประแจงคุณหัสดีหรือเปล่า มีอามิสสินจ้างหรือเปล่า แต่โดยความเป็นจริงนั้นทุกอย่างเกิดจากความสัมพันธ์กันระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านหรือวัดกับบ้านเป็นความสัมพันธ์แบบสังคหวัตถุ คือการอนุเคราะห์สังเคราะห์กัน แต่ในปัจจุบันวัดกับบ้านไม่มีความสัมพันธ์กันตามหลักสังคหวัตถุ ดังนั้นประชาชนทั่วไปจึงพยายามปฏิเสธอะไรก็ตามที่พระเข้าไปช่วยโดยมองว่าเป็นเรื่องของผลประโยชน์ หรือการแสวงหาผลประโยชน์ จตุคามรามเทพก็เช่นเดียวกันพระสงฆ์ที่เข้าร่วมสร้างจตุคามรามเทพเพราะอาศัยหลักหลักสังคหวัตถุที่มีต่อประชาชนซึ่งเป็นเรื่องที่ถูกต้อง แต่ถ้ามองว่า ไม่ใช่กิจของสงฆ์ตามหลักพระธรรมวินัยก็ถูกอีกส่วนหนึ่ง ดังนั้นเราต้องมองแยกเป็นสองมิติอย่างนี้ แต่สิ่งที่น่าเป็นห่วงคือมีกลุ่มคนที่มาฉกฉวยโอกาสจากความศรัทธา เอาศรัทธามาเป็นเครื่องหากิน และอาศัยความอนุเคราะห์ของพระสงฆ์แสวงหาผลประโยชน์เพื่อตัวเองและพวกพ้อง

พระครูปลัดสัมพิพัฒน์นวราจารย์ ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับประเด็นนี้ไว้ว่า การที่พระสงฆ์ผู้นำจิตวิญญาณมาสร้างจตุคามรามเทพนั้น เพราะว่าพระสงฆ์ไม่รู้ภาวะฐานะของตัวเอง ในความเป็นพุทธศาสนิกชน และไม่รู้หลักของพระพุทธศาสนาเช่นหลักความเชื่อ หลักความศรัทธา ถ้ามองว่า การสร้างจตุคามรามเทพคืออะไร ท่านมองว่า ดีในฐานะที่ได้นำปัจจัยจากการสร้างจตุคามรามเทพมาสร้างศาสนาสถาน แต่ส่วนที่ไม่ดีคือ พระสงฆ์ไม่ได้แนะนำสั่งสอนให้ประชาชนเข้าใจ ในทางตรงข้ามกลับเป็นการฉกฉวยโอกาสในการหลอกลวง หรือเป็นการทำให้ศรัทธาของของประชาชนที่ผิดหลักการไปแล้วนั้นให้มันผิดขึ้นไปอีก เพราะเราทำทั้งที่รู้ว่าผิดจากหลักการทางพระพุทธศาสนา และผิดพระธรรมวินัย

ในประเด็นนี้ท่านมองว่า ถ้าพระสงฆ์กระทำทั้งที่รู้ว่าเป็นความผิดเพราะถูกความโลภเข้าครอบงำ จึงเหมือนกับว่า พระสงฆ์นั้นได้สร้างสิ่งที่ไปทับถมความรู้ ทับถมปัญญาและความศรัทธาประชาชนที่ยังอาจพอแนะนำสั่งสอนให้เห็นแสงสว่างได้ ดังนั้นผลที่ตามมาคือ เราจะได้เพียงแค่ความสวยงามของวัตถุ เช่น อุโบสถ ศาลา เจดีย์ วัดวาอารามที่สวยงาม เป็นต้น ดังนั้นสาเหตุที่พระสงฆ์เข้าไปร่วมสร้างจตุคามรามเทพนั้นคือ (1) ความไม่รู้ภาวะฐานะของความเป็นชาวพุทธ (2) ขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา (3) ขาดสติความระลึกรั้งข้อที่ควรทำในฐานะเป็นชาวพุทธและ (4) ขาดจิตสำนึกของสาธุการณะที่จะเตือนสติ หรือแนะนำสั่งสอนประชาชนว่า การสร้างจตุคามรามเทพนั้นถูกต้อง หรือไม่เหมาะสมอย่างไร

รองศาสตราจารย์ ดร.วัชร งามจิตรเจริญ มีความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า ต้องมองเป็นสองระดับคือ (1) ในระดับเคร่งครัด เรื่องนี้ถือว่าเป็นกระพี้ของศาสนา และเป็นการมอมเมาคนด้วยเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยไม่สอนให้คนรู้จักการพึ่งตนเอง ซึ่งขัดกับหลักการทางพระพุทธศาสนา (2) ในระดับที่ลดความเข้มงวดลงมาเช่นมองอย่างการปลุกเสก การพุทธาภิเษกพระเครื่องหรือวัตถุมงคลทั่วไปในสังคมไทย ซึ่งสังคมไทยส่วนใหญ่ยอมรับ และถ้าทำด้วยเจตนาดีวิธีการโปร่งใส สุจริต นั้นเป็นเรื่องที่พอรับได้ ในระดับอ่อนก็ไม่ขัดกับหลักการพระพุทธศาสนา โดยอาจารย์เปรียบเทียบให้เห็นว่า ถ้ามองตามเกณฑ์ที่คนส่วนใหญ่ยอมรับกันอยู่ว่า การปลุกเสกเครื่องรางของขลังที่ทำกันทั่วไปเป็นที่ยอมรับ การสร้างจตุคามรามเทพถ้าดำเนินการปลุกเสกและนำมาใช้ประโยชน์อย่างสุจริตถูกต้องทางก็นับว่าเป็นที่ยอมรับได้ แม้ว่าจะมีผลเสียตามมาบ้างเหมือนการปลุกเสกวัตถุมงคลทั่วไปที่มีผลเสียไม่มากนักน้อย ฉะนั้นถ้าเรายอมรับว่ามีข้อเสียบ้างเล็กน้อยแต่มีข้อดีมากและไม่ขัดกับหลักการทางพระพุทธศาสนาอย่างรุนแรงนี้ ย่อมกระทำได้และยอมรับได้

ดังนั้น ถ้าพระท่านสร้างด้วยวัตถุประสงค์ที่ดีเช่น นำเงินที่ได้มาบูรณะเสนาสนะภายในวัด หรือนำมาสร้างสาธารณูปโภคประโยชน์ไม่ใช่เพื่อตัวเอง นี่ก็น่าจะเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ เหมือนกับการสร้างพระเครื่องทั่วไป แต่สิ่งที่พึงระวังในการไปเป็นเจ้าของคือพระสงฆ์ต้องไม่ไปทำอะไรที่เหมือนกับอวดโอ่ปาฏิหาริย์ เช่นทำให้จตุคามรามเทพเคลื่อนไหว หรือทำให้มีแสงต่าง ๆ ซึ่งถ้าเป็นเรื่องที่ท่านทำได้จริง การกระทำอย่างนี้ก็เป็นเรื่องที่ผิดพระวินัยคือเป็นอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าไม่ได้ทำได้จริงอาจจะผิดถึงขั้นปาราชิก เพราะมีคนเข้าใจว่าท่านมีอภินิหารปาฏิหาริย์ แต่ท่านไม่มีและยังอาจเข้าข่ายเป็นการหลอกลวง ซึ่งอนุโลมเข้ากับการผิดศีลข้อมุสาวาทได้ ซึ่งการกระทำดังนี้นับว่า เป็นเรื่องที่น่ากลัวมาก เพราะนอกจากพระสงฆ์เองจะผิดพระธรรมวินัยแล้วยังก่อให้เกิดความเสียหายต่อพระพุทธศาสนาโดยภาพรวม สุดท้ายอาจารย์สรุปว่า พระที่สร้างจตุคามรามเทพนั้นมี 2 ระดับคือ ระดับที่พอรับได้และระดับที่ผิด ขึ้นอยู่กับวิธีปฏิบัติ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์ มีความเห็นว่า การที่พระสงฆ์เข้าไปร่วมสร้างจตุคามรามเทพนั้นสาเหตุหลักเป็นเรื่องของการค้า เป็นพานิชย์ และไม่ใช่เป็นพุทธพานิชย์ด้วย เพราะว่าพุทธพานิชย์นั้นอย่างน้อยยังสร้างวัตถุในทางพระพุทธศาสนา เช่น พระพุทธรูป เป็นต้น แต่ว่าจตุคามรามเทพนั้นเป็นเรื่องของเทวดาเป็นเทวพานิชย์ ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่น่าเศร้าใจที่บุคคลในพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ที่ควรจะเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาทำเทวพานิชย์เสียเองไม่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุมนา ตั้งคณะสิงห์ มีความเห็นว่า การเข้าไปร่วมสร้างจตุคามรามเทพนั้นเป็นการช่วยสงเคราะห์ประชาชน และบทบาทของพระสงฆ์คือ คือเข้าไปแผ่เมตตาแผ่พุทธคุณให้กับเหรียญจตุคามรามเทพ เพราะถ้าเราเชื่อว่า ทำจตุคามรามเทพคือเทพที่รักษาพระพุทธศาสนาคือบุคคลในประวัติศาสตร์ ซึ่งท่านต้องการมาช่วยเหลือมนุษย์ อยากทำความดี ดังนั้นการสร้างจตุคามรามเทพของพระสงฆ์จึงเป็นการอนุเคราะห์สงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนด้วยเช่นกัน ส่วนในด้านหลักพระธรรมวินัยอาจารย์มองว่า ถ้าโดยหน้าที่และหลักการแล้วถือว่า ไม่ถูกต้องเพราะ หน้าที่ของพระสงฆ์คือการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้า และการแสวงหาทางพ้นทุกข์ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุด เป็นเป้าหมายที่สำคัญที่สุด แต่ท่านก็ยังให้ทรงชนะไว้ว่า ระยะเวลาก่อนที่จะถึงความพ้นทุกข์คือพระนิพพานนั้นยาวไกลมาก ดังนั้นการช่วยเหลือประชาชนในระหว่างทางนั้นจึงเป็นการสังสมบุญบารมีอีกทางหนึ่งซึ่งเป็นเรื่องที่พระสงฆ์ช่วยได้ ดังนั้นจึงทำได้ ถ้ามีเจตนาเพื่อการสงเคราะห์ แต่ถ้าพระที่สร้างเต็มไปด้วยความโลภ ทำเพื่อเงิน ย่อมผิดพระธรรมวินัยและเป็นการหลอกลวงประชาชนด้วย

3. ความคิดเห็นเกี่ยวกับวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนในกระแสจตุคามรามเทพ

ในประเด็นเกี่ยวกับวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนในท่ามกลางกระแสจตุคามรามเทพนั้นมีลักษณะการดำเนินชีวิตอย่างไร และถูกต้องหรือขัดกับหลักการทางพระพุทธศาสนาหรือไม่อย่างไร ในประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้มีทรรศนะจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้งทางพระสงฆ์และฆราวาสดังนี้

พระเทพวิสุทธิกวี ได้แสดงทรรศนะไว้โดยท่านแบ่งพุทธศาสนิกชนออกเป็น 10 ชั้น คือ

- (1) ชาวพุทธซึ่งเฝ้าไม่รู้เรื่องแต่ว่ารักศาสนาชาวพุทธประเภทนี้เฝ้านี้เป็นพวกที่ไม่รู้เลยว่า ศาสนาคืออะไร ไม่รู้ศีล ไม่รู้ธรรม แต่รักพระศาสนาใครจะมาทำลายพระศาสนาไม่ได้ต้องปกป้อง
- (2) ชาวพุทธประเภทที่เปล่งวาจา “นะโม” ได้ ไม่เฝ้าแต่ไม่รู้เรื่องศาสนาเหมือนกัน (3) ชาวพุทธได้รักษาศีลและถึงพระรัตนตรัยแล้ว (4) ชาวพุทธที่ปฏิบัติธรรมรักษาศีลอุโปสถ ประเภทที่ 5-8 เป็นระดับพระอริยบุคคลตั้งแต่พระโสดาบัน สกทาคามี อนาคามี ถึงพระอรหันต์ (9) ได้แก่พระปัจเจกพุทธเจ้า

และ (10) คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยการแยกประเภทชาวพุทธเป็น 10 ประเภทอย่างนี้ท่านมองว่า ต้องมองชาวพุทธในหลายระดับไม่ใช่มองว่าคนนี้ดีคนนี้ไม่ดี เพราะคนดีบางครั้งไม่ได้ปกป้องพระศาสนาเพราะไม่กล้าทำอะไร บางครั้งก็ช่วยเหลือ ช่วยรักษาพระศาสนาได้ กลายเป็นว่า บางครั้งช่วย บางครั้งอยู่เฉยไม่ได้ช่วยอะไร ซึ่งอาจเป็นการทำให้พระศาสนาเสื่อมเสียได้ ดังนั้นท่านจึงเปรียบเทียบชาวพุทธเหล่านี้เหมือนเสาเรือนถ้าหากจะมีเสาไหนผุกร่อน ถูกปลวกกินบ้างแต่ยังพอใช้การได้ก็อย่ารีบด่วนไปทุบทิ้ง เพราะถ้าทุบทิ้ง บ้าน (พระศาสนา) ก็จะพังตาม

ฉะนั้นท่านจึงมองว่า ปรากฏการณ์จตุคามรามเทพนั้น ทำให้วิถีชีวิตของชาวพุทธ เป็นไปในลักษณะที่ไปติดอยู่กับเทพไม่ได้เข้าถึงแก่นศาสนา โดยเชื่อว่า จตุคามรามเทพนั้น เป็นเทพผู้เฝ้าดู เมื่อประเทศไทยเข้าสู่ภาวะวิกฤติเช่น เศรษฐกิจไม่ดี การเมืองไม่มั่นคง จตุคามรามเทพ อาจจะมาดลบันดาลให้ประเทศไทยหรือตัวตนเองนั้นคลายความทุกข์ได้ ดังนั้นจึงทำให้เกิดความนิยม ในจตุคามรามเทพซึ่งทำให้พุทธศาสนิกชนนั้นเข้าไม่ถึงหลักการแห่งพระพุทธศาสนาเพราะมีจิตใจที่ไม่มั่นคง ไม่เชื่อว่า มนุษย์เป็นศูนย์กลางแห่งความดี และไม่รู้ว่าการจะไปเป็นเทพได้ต้องเป็นมนุษย์ก่อน และต้องบำเพ็ญศีล บำเพ็ญภาวนา ซึ่งพุทธศาสนิกชนที่ไม่รู้เรื่องเหล่านี้มันมีอยู่มาก เหมือนกับที่พระพุทธเจ้าได้จำแนกไว้ 4 ประเภทคือ อุกคฆิตัญญู วิปจิตัญญู เนยยะ และปทปรมะ โดยประเภทที่มีมากที่สุดคือปทปรมะ ดังนั้นหน้าที่ที่ถูกต้องของพุทธศาสนิกชนคือการปฏิบัติอย่างไปหลงมกมาย ต้องมองให้เห็นว่า การติดจตุคามรามเทพนั้นเป็นเหมือนการติดกำแพงของคนที่ไม่ถึงพระศาสนาจริง ๆ ถึงจะเป็นชาวพุทธ ส่วนคนที่มีปัญญา เฉลียวฉลาด เป็นผู้เข้าถึงพระศาสนา ย่อมไม่ติดอยู่กับจตุคามรามเทพ

นอกจากนั้นท่านยังมองว่า การดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนนั้นขัดต่อหลักการแห่งพระพุทธศาสนาหลายประการคือ

1. หลักศรัทธาและหลักกรรม โดยท่านมองว่า ความศรัทธาในจตุคามรามเทพนั้น เป็นความศรัทธาภายนอก เป็นเพียงความศรัทธาในเปลือกของพระพุทธศาสนา เพราะจตุคามรามเทพนั้น เป็นพุทธศาสนิกชนอาจเปรียบเหมือนพุทธศาสนิกชนเป็นมหาเศรษฐี มีอำนาจ มีบารมี ที่คอยช่วยเหลือพระศาสนา ดังนั้นแทนที่พุทธศาสนิกชนจะให้ความศรัทธาในพระรัตนตรัย กลับไปศรัทธาในจตุคามรามเทพ ศรัทธาในอำนาจบารมี และหวังพึ่งอำนาจของจตุคามรามเทพแทน เพราะฉะนั้นความศรัทธาอย่างนี้จึงไม่ตรงกับหลักพระพุทธศาสนา และในพระไตรปิฎกก็ไม่มีเรื่องจตุคามรามเทพ นอกจากนั้นยังมีการตีความที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา คือ คนที่มีความศรัทธาในจตุคามรามเทพอ้างว่า จตุคามรามเทพนั้นเป็นเรื่องในพระพุทธศาสนาแต่พระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสสอนโดยเขาอ้างว่า “พระพุทธเจ้านั้นแสดงไว้ว่าสิ่งที่พระองค์คัดสรรกลั่นกรองมาสอน เหมือนกับใบไม้ในกำมือ ส่วนที่พระองค์ตรัสรู้เหมือนใบไม้ในป่า

ซึ่งมีมากมาย” ดังนั้นคนเหล่านี้จึงจัดจตุคามรามเทพนั้นรวมไว้กับใบไม้ในป่า ซึ่งในประเด็นนี้ท่านมองว่า เป็นความเชื่อที่ขาดหลักการและยังเป็นการก่อให้เกิดความเสียหายต่อพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง

2. หลักมัชฌิมาปฏิปทา โดยท่านมองว่า การดำเนินชีวิตท่ามกลางปรากฏการณ์จตุคามรามเทพนั้น เป็นไปในลักษณะที่ขัดกับหลักมัชฌิมาปฏิปทา หรืออริยมรรคมีองค์ 8 คือ (1) พุทธศาสนิกชนขาดสัมมาทิฐิคือความเห็นชอบ 'ไม่เห็นตามความจริงในอริยสัจ 4 ประการคือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค (2) ขาดสัมมาสังกัปปะ คือความดำริในการออกจากกาม ดำริในการออกจากไม่พยายาท ดำริในการไม่เบียดเบียน (3) ขาดสัมมาวาจา คือการไม่เท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ (4) ขาดสัมมาภังคะ คือการทำงานที่เว้นจากการฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ลักไม่ขโมย (5) ขาดสัมมาอาชีวะ คือเลี้ยงชีพชอบ โดยต้องเว้นอกุศลทั้งปวงทำแต่สิ่งที่เป็นกุศล (6) ขาดสัมมาวายามะ คือความเพียรพยายามชอบ เพียรป้องกันไม่ให้กิเลสเกิดขึ้น เพียรกำจัดที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรพัฒนาจิตให้สูงขึ้น เพียรรักษาสิ่งที่ดีเอาไว้ (7) ขาดสัมมาสติคือต้องมีสติพื้นฐาน 4 (8) ขาดสัมมาสมาธิ โดยรวมวิปัสสนากัมมัฏฐานและสมถกัมมัฏฐาน

พระเทพปัญญากวี ได้แสดงทรรศนะไว้ว่า ปรากฏการณ์จตุคามรามเทพนั้น เป็นลักษณะของความไม่มีสติ ไม่มีปัญญา ความมีศรัทธาที่ไม่มั่นคงในพุทธธรรม ดังนั้นวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนจึงเป็นการดำเนินชีวิตแบบเอาความเชื่อเป็นหลัก และนับถือสิ่งที่มีผิดธรรมชาติต่าง ๆ เช่นกล้วยออกสามยอด กล้วยสามขปลาลไหล มะพร้าวสามยอด หรือต้นไม้ใหญ่ เจ้าป่า เจ้าเขา เจ้าพ่อ เจ้าแม่ ซึ่งขัดกลับหลักการดำเนินชีวิตในทางพระพุทธศาสนา ที่ต้องมีปัญญา มีศรัทธาที่ถูกต้อง เชื่อมั่นในการกระทำ นอกจากนั้นท่านยังมองว่า พระพุทธศาสนาจะอยู่กับคนที่มีปัญญา คนที่ไม่มีปัญญาจะอยู่กับพระพุทธศาสนาได้ยาก เพราะไม่รู้วิถีปฏิบัติ ส่วนคนมีปัญญา ย่อมรู้วิธีฝึก ศีล สมาธิ ปัญญา ให้มีความก้าวหน้าได้ ดังนั้นการเข้าถึงพุทธธรรมจึงเป็นเรื่องสำคัญ ทั้งการมีศรัทธาที่มั่นคง การมีสติปัญญาที่ถูกต้อง ซึ่งต้องเริ่มด้วยศรัทธาที่ถูกต้องคือ เชื่อว่าบุญบาปมีจริง ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว จตุคามรามเทพเป็นเรื่องที่มาทีหลังซึ่งไม่ได้เป็นเครื่องทำให้พ้นทุกข์ ธรรมของพระพุทธเจ้าเท่านั้นจึงจะทำให้พ้นทุกข์ได้

พระราชปัญญารังสี มีความเห็นว่า พระสงฆ์นั้นไม่รู้บทบาทหน้าที่ของตนเอง ไม่รู้ว่าพระพุทธเจ้าทรงสอนอย่างไร ทรงมอบภาระหน้าที่อย่างไรไว้ให้ โดยเฉพาะพระธรรมวินัยที่พระสงฆ์ไม่ได้ศึกษาเรียนรู้อย่างจริงจัง จึงทำให้พระสงฆ์ส่วนใหญ่นั้นปฏิบัติไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย โดยท่านมองว่า พระสงฆ์ในปัจจุบันนี้ส่วนมากนั้นประพฤติดิฉลหลักการพระพุทธศาสนาเพราะพระสงฆ์ไม่รู้ธรรม ไม่รู้วินัย และนอกจากไม่รู้แล้วยังขาดการปฏิบัติ หรือเป็นการปฏิบัติที่ไม่มีธรรมวินัยซึ่งทำให้เบี่ยงเบนไป เช่น การสร้างจตุคาม ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องผิด

แม้การแสดงว่าตัวเองเข้าถึงธรรมก็เป็นเรื่องหลอกลวง ซึ่งการปฏิบัติของพระสงฆ์ที่ผิดพระธรรมวินัยนี้แสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่ที่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นฐาน จึงทำให้ไปร่วมสร้างจตุคามรามเทพ โดยไปเป็นเจ้าของพิธี หรือการรับมาขาย ในที่สุดก็ละทิ้งการปฏิบัติที่ถูกต้องตามธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ แม้ว่าจะเป็นการปฏิบัติเพื่อตัวเองก็ตาม

นอกจากนั้นท่านยังมองว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังไม่ได้แนะนำสั่งสอนให้ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา คือ การสอนให้เขารู้จักละความชั่ว ทำความดี และการขัดเกลาความเห็นแก่ตัว ความโลภ ความโกรธ ความหลง ซึ่งจะทำให้พุทธศาสนิกชนจะเข้าใจพระพุทธศาสนามากขึ้น ไม่อย่างนั้นแล้วพุทธศาสนิกชนจะขาดการศึกษา คือ ไม่ได้ศึกษาพระธรรมวินัยแล้วนำไปปฏิบัติกลายเป็นเพียงแคผู้ติดตามพระสงฆ์ หรือภิกษุที่มีชื่อเสียงเท่านั้นเอง โดยท่านเปรียบเทียบให้เห็นว่า เหมือนคนตาบอดจูงคนตาบอด ซึ่งไม่เห็นอะไรเลยเพราะไม่ได้เข้าถึงธรรมวินัยเลย สุดท้ายแล้วก็สรุปเอาว่า พระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า ไม่มีคุณค่าอะไร

ในส่วนการดำเนินชีวิตของฆราวาสนั้นท่านเห็นว่า เป็นการหวังแบบลม ๆ แล้ง ๆ โดยไม่มีการพิสูจน์ เป็นความเชื่อที่ไม่มีปัญญาโดยเชื่ออย่างมง่าย ส่วนอีกประเภทหนึ่งไม่ได้เชื่อจตุคามรามเทพแต่ใช้จตุคามรามเทพในทางการค้าเช่น เอมาบับนราคา เอมามาโฆษณาให้มีความศักดิ์สิทธิ์ขึ้น ขลังขึ้นหรือทำตามกระแสนิยม ซึ่งความจริงแล้วมันไม่ได้มีอะไรเลย ซึ่งคนที่ตกอยู่ในกระแสความเชื่ออย่างนี้ท่านมองว่า เป็นเรื่องอันตรายและน่าสงสาร เพราะจะทำให้พลาดสิ่งที่พระพุทธเจ้าสอน คือคนเราต้องพึ่งพาตนเอง ช่วยเหลือตนเองไม่ใช่หวังพึ่งผลสำเร็จจากคนอื่นที่มาช่วยเหลือ สรุปก็คือเป็นการดำเนินชีวิตที่ขัดกับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งเรื่องศรัทธา และเรื่องกรรม ซึ่งในเรื่องความเชื่อในจตุคามรามเทพนั้นท่านเห็นว่า สำหรับคนที่เชื่อว่า จตุคามรามเทพจะมาช่วยดลบันดาลอะไรให้ ต้องมีการพิสูจน์ว่า สิ่งที่ตัวเองเชื่อนั้นเป็นจริงหรือไม่ ถ้าพิสูจน์แล้วใช้ก็นับถือไป แต่ถ้าไม่ใช่ก็ต้องมีความกล้าหาญที่จะละสิ่งเหล่านี้ เพราะนี่คือจุดเริ่มต้นที่จะเข้าสู่ความเป็นพุทธศาสนิกชนโดยแท้จริง โดยถ้ารู้ว่าเป็นสิ่งที่ไม่จริง ไม่ทำให้พ้นทุกข์ได้ เราก็ละเสียแล้วมาปฏิบัติให้ถูกต้อง ตัวเองต้องการสิ่งใดต้องมุ่งมั่นกระทำด้วยตนเอง ด้วยสติปัญญาของตนเอง ต้องใส่ใจกระทำให้เต็มที่แล้วจะรู้ตามความเป็นจริงว่า ความสำเร็จนี้เกิดเพราะจตุคามรามเทพหรือเพราะการกระทำของตนเอง เมื่อเห็นแล้วย่อมจะเกิดปัญญาเอง แต่ถ้าขาดการคิดการกระทำแบบนี้แล้วย่อมทำให้จมปลักอยู่กับจตุคามรามเทพ ในที่สุดความสำเร็จก็ไม่เกิดขึ้น ดังนั้นจึงต้องมีสติปัญญารู้ให้เท่าทัน

พระครูปลัดสัมพิพัฒน์นวราชารักษ์ มีความเห็นเกี่ยวกับประเด็นนี้โดยท่านมองว่า จตุคามรามเทพนั้นสามารถแก้ไขปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของประชาชนได้ในระดับหนึ่ง และยังส่งผลต่อความเชื่อพื้นฐานของสังคมไทย เพราะคนไทยมีความเชื่อในด้านความศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้

เป็นพื้นฐาน จึงทำให้สามารถสร้างจิตศรัทธาออกมาค้าขาย หรือให้เช่าบูชาได้ ซึ่งพอสร้างขึ้นแล้วมีคนนิยมมากจึงทำให้คนส่วนใหญ่ มุ่งแต่จะศรัทธาโดยไม่มี การพิจารณาถึงความเป็นจริง จึงทำให้กลายเป็นว่า จิตศรัทธาเทพนั้นทำให้คนไร้ปัญญา ขาดสติ มุ่งแต่จะหาประโยชน์ให้แก่ตนเองและพวกพ้อง

พระครูปลัดสุวัฒนธีรคุณมองว่ากระแสจิตศรัทธาเทพมีผลต่อวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนเหมือนไฟไหม้ฟาง สุดท้ายเราก็กังคังดำรงอยู่ในแก่นพุทธศาสนา แต่จิตศรัทธาเทพเกิดขึ้นในช่วงที่ประชาชนคิดว่า ชีวิตเขาไม่มีความมั่นคง ฐานะของเศรษฐกิจไม่ดี โดยท่านชี้ให้เห็นว่า ชีวิตของคฤหัสถ์นั้นจะมีความสุขได้เบื้องต้นต้องเกิดจากการมีทรัพย์สมบัติ ดังนั้น ถ้าไม่เลือก อริยมรรคปฏิบัติ แต่เลือกเส้นทางปฏิบัติของคฤหัสถ์ ชีวิตจะมีความสุขต้องมีทรัพย์ เพราะฉะนั้น จึงเป็นไปได้ว่า กระแสไหนที่มันเกิดขึ้น และเขาเห็นว่าสามารถรองรับความมั่นคงในชีวิตของเขาได้ เขาก็จะยึดอันนั้น จิตศรัทธาเทพก็เช่นกันเมื่อเขาเห็นว่า จะสามารถทำให้เกิดความมั่นคงในชีวิตและการทำงานได้ เขาก็มีสิทธิที่จะยึดเอาจิตศรัทธาเทพ ซึ่งอาจจะไม่ถูกต้องตามหลักพระพุทธานุชาที่แท้จริงก็ตาม

พระมหาศรี ดิชิโน มีความเห็นในประเด็นนี้ว่าปรากฏการณ์จิตศรัทธาเทพนั้นส่งผลกระทบต่อจิตใจของประชาชนเป็นหลักโดยเฉพาะคนที่เข้าไปลงทุนเกี่ยวกับจิตศรัทธาเทพในเชิงธุรกิจที่มีหลายอย่างมาเกี่ยวข้อง ส่วนการที่ประชาชนส่วนใหญ่ต่างแสวงหาศรัทธาเทพนั้นท่านมองว่า เป็นความเชื่อ ความหลงใหล เป็นกระแสโลก ซึ่งไม่ว่าพระสงฆ์จะสอนอย่างไรหรือไม่มันย่อมไม่ทำให้ประชาชนรู้สำนึกได้ เพราะเขายังคงเป็นไปตามกระแส เหมือนน้ำเชี่ยวถึงจะมีใครสอนก็ไม่เชื่อ ไม่เข้าใจ และไม่ชอบ เป็นการติดอยู่ในการโฆษณาชวนเชื่อ

จตุฎฐ วรณกสิณานนท์ มองว่า ชีวิตของประชาชนนั้นได้รับผลกระทบน้อย เพราะไม่มีใครไปบังคับให้ประชาชนทุกคนมาเช่าจิตศรัทธาเทพได้ อาจมีบ้างที่บางคนนั้นแสวงหาจิตศรัทธาเทพเพราะเป็นแฟชั่น นอกจากนั้นยังมองว่า การเช่าจิตศรัทธาเทพจากวัดนั้นเป็นการได้ทำบุญ เพราะวัดจะเอารายได้มาสร้างถาวรวัตถุในพระพุทธานุชา ส่วนผลกระทบต่อพุทธศาสนานั้น คือทำให้พระพุทธานุชาถูกมองว่ามอมเมาในสิ่งที่ไม่สามารถจับต้องได้ นอกจากนั้นจิตศรัทธาเทพยังไม่ได้แสดงให้เห็นว่าจะทำให้เกิด ศีล สมาธิ ปัญญาเพราะเป็นไปในลักษณะของศรัทธากับโมหะรวมกันซึ่งทำให้ถูกมองว่า พระพุทธานุชาเป็นที่พึ่งไม่ได้ทำให้พุทธศาสนิกชนต้องไปพึ่งเทพ เป็นการเอาเทพมาเป็นที่พึ่ง แม้ว่าเทพในพระพุทธานุชาจะมีอยู่แล้ว และพุทธเจ้าก็ทรงยอมรับก็ตาม

รองศาสตราจารย์ ดร.วัชรระ งามจิตจรเจริญ ได้แสดงทรรศนะในประเด็นนี้ไว้ว่า ต้องแยกคนเป็น 3 กลุ่มคือ

1. กลุ่มที่ทำมาหากินกับอุตสาหกรรมเทพนั่นจะได้ประโยชน์ เพราะช่วงอุตสาหกรรมขาขึ้นนั้นทำให้มีรายได้ดี ลงทุนน้อยได้กำไรมาก เพราะว่าเครื่องรางของขลังนั้นลงทุนน้อยแต่ได้กำไรมาก เช่น ลงทุนร้อยอาจได้เป็นหมื่นเป็นแสน ถ้าทำเป็นแสนอาจจะได้หลายล้าน พวกนี้ก็จะรำรวยจากพุทธพาณิชย์ แต่บางคนก็อาจขาดทุน จนต้องนำอุตสาหกรรมไปเททิ้งซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ควรทำอย่างยิ่ง เพราะเป็นการลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์

2. กลุ่มที่นับถือและไปบูชาอุตสาหกรรมเทพ ถ้ามองในมุมหนึ่งคนเหล่านี้ก็ได้ที่พึ่งทางใจ เพราะเขามีความเชื่อมีความศรัทธา ทำให้เขามีกำลังใจในการใช้ชีวิต ในจุดหนึ่งก็เหมือนได้ทำบุญ เพราะค่าเช่าส่วนหนึ่งก็จะถูกนำทางวัดหรือหน่วยงานต่าง ๆ นำไปใช้ในสาธารณะประโยชน์ ซึ่งเป็นแง่ดี แต่แง่ลบคือว่าเขาอาจจะต้องเสียเงินเช่าบูชาในราคาแพง ยิ่งถ้าเกิดไปได้บูชาของปลอมคือของที่ไม่ได้ผ่านการทำพิธีต่าง ๆ มา ก็ทำให้ถูกหลอกหลงเสียเงินซื้อของปลอมในราคาของจริง ทำให้ทั้งแง่ลบและบวกขึ้นอยู่กับแต่ละคน

3. คนทั่วไปที่อาจจะศรัทธาแต่ไม่มากถึงขนาดที่ต้องไปเช่าบูชา หรือเป็นกลุ่มคนที่ไม่ได้สนใจ ไม่ได้เช่าบูชา หรือสนใจที่จะบูชา เขาก็ไม่ได้รับทั้งผลดีและผลเสีย ไม่ได้ผลกระทบอะไร

นอกจากนั้นท่านยังมองว่า การดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนนั้นขัดต่อหลักการแห่งพระพุทธศาสนาหลายประการดังนี้

1. หลักกรรมและสภาวะ เพราะพุทธศาสนิกชนที่นับถืออุตสาหกรรมเทพส่วนใหญ่ นั้น มีความหวังว่า อุตสาหกรรมเทพจะดลบันดาลให้สิ่งที่ตัวเองต้องการให้สำเร็จ โดยที่ตัวเองไม่ทำอะไร หรือไม่ได้คิดถึงเรื่องเงื่อนไขของกรรม ทำให้ไปกราบไหว้อ้อนวอนให้อุตสาหกรรมเทพช่วยเหลือ ซึ่งผิดหลักพระพุทธศาสนา เพราะว่า สิ่งที่จะมาเกิดกับเรานั้นต้องเกิดจากกรรมของเรา เพราะฉะนั้นสิ่งที่อุตสาหกรรมเทพจะช่วยได้นั้นต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขของกรรมของเรา ทั้งอดีตกรรมและปัจจุบันกรรม โดยท่านได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคนที่บูชาอุตสาหกรรมเทพแล้วได้รับผลสำเร็จว่า อาจเป็น เงื่อนไขของกรรมเก่าหรือกฎแห่งกรรมนี้เปิดโอกาสให้เขาประสบความสำเร็จได้ แต่ถ้าเงื่อนไขของกรรมเก่าไม่พอเราต้องอาศัยกรรมใหม่ด้วยตัวเองนั่นคือต้องขยัน ต้องดิ้นรนแสวงหา เพราะในเงื่อนไขนี้อุตสาหกรรมเทพหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็ไม่อาจช่วยได้ ดังนั้นการไปขอให้ท่านช่วยโดยที่ตัวเองไม่ทำอะไร จึงผิดต่อหลักพระพุทธศาสนา คือหลักกรรม หรือการกระทำด้วยตัวเอง อีกประการหนึ่ง ยังเป็นการผิดหลักเรื่องพึ่งอันเกษม เพราะการไปขอให้อุตสาหกรรมเทพช่วยนั้น ถือว่าเป็นการเอาอุตสาหกรรมเทพมาเป็นที่พึ่งซึ่งผิดต่อหลักที่พึ่งคือพระรัตนตรัย ดังนั้น ถ้าหากจะขอให้อุตสาหกรรม เทพเป็นที่พึ่งตัวเองก็ต้องกระทำด้วยนั่นคือต้องปฏิบัติตามคำสอนเรื่องกรรม เพราะถ้าทำแต่เพียงการบนบาน หรือการอ้อนวอนอย่างเดียวย่อมผิดทั้งหลักกรรมและการพึ่งตนเอง

2. หลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นหนทางในการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ ในความหมายที่เป็นที่ยอมรับในปัจจุบันหมายถึงการกระทำที่ไม่ตั้งเกินไป และไม่หย่อนเกินไป รวมถึงการกระทำทุกอย่างเช่น การทำงานที่ไม่เกี่ยวกับเรื่องความพ้นทุกข์ หรือเป็นหนทางไปมรรคผลนิพพานแต่ประการใด และเราสามารถประยุกต์ใช้คำสอนเรื่องนี้มาสู่ระดับโลกิยะได้ตั้งนั้น การนับถือจตุคามรามเทพโดยการฝากความหวังไว้กับท่านอย่างเดียว ตัวเองไม่ทำอะไรเลย ไม่ได้ตั้งมั่นต่อผู้อะไรจึงเป็นการผิดหลักทางสายกลางเพราะมันหย่อนไปซึ่งในความหมายของอริยมรรคแบบประยุกต์ในระดับโลกิยะแล้วเป็นการปฏิบัติที่ผิด เพราะตามหลักอริยมรรคนี้เราต้องกระทำด้วยตนเองนั่นคือ ประการแรกต้องมีสัมมากัมมันตะ คือต้องไม่ผิดศีลธรรมอย่างน้อยศีล 5 ประการที่สองต้องมีสัมมาอาชีวะ ไม่ประกอบอาชีพที่ผิดศีลธรรม

3. หลักศรัทธา การที่พุทธศาสนิกชนแตกตื่นไปเข้าจตุคามรามเทพนั้น แสดงให้เห็นว่า พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ยังต้องพึ่งพาสິงศักดิ์สิทธิ์ และไม่ได้เห็นว่า สິงศักดิ์สิทธิ์เป็นแค่เครื่องเตือนสติ เตือนใจให้ทำความดีเท่านั้น แต่ถือเป็นที่พึ่งว่า ท่านจะมาช่วยเราได้จริง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความอ่อนแอของความศรัทธาทางพระพุทธศาสนา และความไม่เข้าใจถึงคำสอนทางพระพุทธศาสนา ดังนั้นการศรัทธาในจตุคามรามเทพโดยมุ่งหวังแต่จะพึ่งพาสິงศักดิ์สิทธิ์ จึงเป็นการผิดต่อหลักศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์ เห็นว่า ปรากฏการณ์จตุคามรามเทพนั้นส่งผลทบโดยตรงต่อวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชน เพราะตามหลักพระพุทธศาสนานั้น สอนให้มีสัมมาอาชีวะคือการประกอบอาชีพที่สุจริต ด้วยความขยันอดทนและชื่อตรงต่อวิชาชีพของตนเอง และสอนให้รู้จักมีความพอดี แต่เมื่อมีการกระพือกระแสจตุคามรามเทพขึ้นมา ทำให้พุทธศาสนิกชนไม่ตั้งอยู่ในหลักสัมมาอาชีวะคือ ไม่ขยันหมั่นเพียร ในการประกอบอาชีพการงานที่สุจริต การหมั่นเก็บหอมรอมริบ สะสมทรัพย์ กลับหวังรวยทางลัดโดยการไปหวังพึ่งจตุคามรามเทพ เพราะเชื่อว่าช่วยคลบนันดาล ให้โชคลาภ บันดาลให้มีทรัพย์สิน ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้เป็นการหันเหออกจากหลักพระพุทธศาสนาในที่สุดผู้ที่เชื่อและมัวแต่อ่อนวอนของอย่างเดียวย่อมตกอยู่ในความยากจนตามเดิมไม่สามารถที่จะพ้นไปได้ เพราะฉะนั้นจึงเป็นกระแสที่ขัดแย้งอย่างยิ่งกับหลักคำสอนที่เป็นแก่นสารหรือสาระทางพระพุทธศาสนา

ส่วนการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนนั้นท่านมองว่า ขัดกับหลักการของพระพุทธศาสนาในหลักกรรมและหลักแห่งที่พึ่งที่ถูกต้อง เพราะความเชื่อในจตุคามรามเทพนั้นเป็นการหวังพึ่งอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอกซึ่งขัดแย้งอย่างยิ่งกับคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงสอนเรื่องกรรม หรือการพึ่งตนเอง และหลักไตรสิกขาที่ทรงสอนว่า มนุษย์ต้องปฏิบัติเพื่อไปสู่ความพ้นทุกข์ด้วยตัวเอง ต้องพึ่งสติปัญญาของตนเองแห่งการพึ่งสติปัญญาของมนุษย์เอง

นอกจากนั้นกระแสจตุคามรามเทพยังแสดงให้เห็นว่า พุทธศาสนิกชนนั้นกำลังปฏิบัติไปในทางย้อนคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ากลับไปสู่ครั้งพุทธกาล ซึ่งเป็นการนำชาวพุทธให้หันเหออกจากหลักการพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นหลักการของพระพุทธเจ้าแล้วหันไปพึ่งอำนาจศักดิ์สิทธิ์ภายนอกคือจตุคามรามเทพ แทนซึ่งขัดกับหลักเรื่องกรรมและเรื่องที่พึ่งที่ถูกต้องในทางพระพุทธศาสนา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุมนา ตั้งคณะสิงห์ เห็นว่า ปรากฏการณ์จตุคามรามเทพนั้นส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนในประเด็นที่สามารถตอบสนองความต้องการของปวงชนได้ แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นการทำให้พุทธศาสนิกชนต้องใช้จ่ายอย่างไม่จำเป็นเพราะต้องเอารายได้ส่วนหนึ่งไปเข้าจตุคามรามเทพ ถึงแม้จะเป็นการได้ทำบุญแต่ก็ทำด้วยจิตใจที่ไม่บริสุทธิ์ นั่นคือทำให้มีการใช้จ่ายในส่วนที่ไม่จำเป็นเพิ่มมากขึ้น

ส่วนการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนนั้นท่านมองว่า ขัดกับหลักการของพระพุทธศาสนาคือหลักกรรมเพราะพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ในหวังพึ่งจตุคามรามเทพ เชื่อว่าเมื่ออธิษฐานขออะไรแล้วจะได้ตามต้องการ สุดท้ายทำให้มัวแต่หวังพึ่งจตุคามรามเทพอย่างเดียว ซึ่งทำให้มองไม่เห็นวามตนเองมีกรรม ตนทำอย่างไรย่อมได้รับผลของกรรมนั้นทั้งดีและชั่ว ประการต่อมาคือกระแสความนิยมในจตุคามรามเทพนั้นทำให้มีการแสวงหาผลประโยชน์จากจตุคามรามเทพมากขึ้นเช่น การใช้วัดเป็นเครื่องบังหน้าแล้วสร้างจตุคามรามเทพเพื่อประโยชน์ของตัวเองและพวกพ้องโดยการค้ากำไรเกินควร ซึ่งในประเด็นนี้เหมือนกับการหลอกลวงวัด หรือหลอกใช้พระหรือการทำจตุคามปลอม หรือการใช้เช่าในราคาสูงทั้งที่ต้นทุนต่ำ ซึ่งการกระทำดังกล่าวแล้วนี้เป็น การผิดหลักสัมมาอาชีวะด้วยประการหนึ่ง

อาจารย์เสนาะ เจริญพร เห็นว่า ปรากฏการณ์จตุคามรามเทพนั้นเกิดจากการชนชั้นกลางที่เป็นเครือข่ายของวัด หน่วยงานราชการ หรือกลุ่มนายทุน ที่มี "สื่อ" ต่าง ๆ อยู่ในมือทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ รวมถึงเว็บไซต์ต่าง ๆ ทางอินเทอร์เน็ต ดังนั้นกลุ่มชนชั้นกลางเหล่านี้จึงสามารถปั่นกระแสความนิยมในจตุคามรามเทพขึ้นมาเพื่อประโยชน์ทางการค้า หรือเพื่อหวังผลกำไร และความร่ำรวยแก่ตนเอง โดยการร่วมมือกับวัดและพระสงฆ์สร้างจตุคามรามเทพขึ้นมา สุดท้ายก็เป็นการไปเรียกรายว่าใครจะซื้อเท่าไร หรือจะขายกันเท่าไร ทำให้บางวัดได้เงินมาก ซึ่งวิธีการแบบนี้ผิดกับหลักการทางพระพุทธศาสนา เพราะว่า เป็นการทำให้มนุษย์ในฐานะความเป็นคนนั้นไม่มีความเท่าทันตัวเอง มีแต่จะเป็นการเพิ่มกิเลสของตัวเอง นอกจากนี้ยังเป็นการทำให้ศาสนาหรือเครื่องรางของขลังกลายเป็นสินค้าในระบบทุนนิยม และโดยความเป็นจริงจตุคามรามเทพนั้นเป็นเพียงเปลือกของพระพุทธศาสนาที่ไม่มีความสำคัญกับวัดหรือศาสนาเท่าใดนัก แต่เพราะชนชั้นกลางนั้นนำจตุคามรามเทพไปเข้าไปไว้ในวัด หรือในพระศาสนา ดังนั้นต้นเหตุแห่งความเลื่อมใสจริง ๆ จึงไม่ใช่ตัวจตุคามรามเทพแต่เป็นชนชั้นกลาง เพราะชนชั้นกลางส่วนใหญ่

ไม่รู้เท่าทันตัวเอง ไม่เท่าทันกับปรากฏการณ์ความเสื่อมของศาสนาว่ามาจากตัวเอง นอกจากนั้น
จิตศรัทธามรณมูขมิฬายังไม่ได้มีการสร้างคำอธิบายชุดใหม่ที่สามารถแก้ปัญหาให้กับปัญหาชีวิตของผู้คน
ได้อย่างถูกต้อง